

УДК 368.51

УДОСКОНАЛЕННЯ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ ПРИ СТРАХУВАННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

С. Онисько, к. е. н., професор

ORCID ID: 0000-0002-3084-0938

Ю. Томашевський, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0003-4039-8271

Львівський національний аграрний університет

© С. Онисько, Ю. Томашевський, 2021

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2021.03-04.093>

Онисько С., Томашевський Ю. Удосконалення тарифної політики при страхуванні сільськогосподарських культур

Питання тарифної політики на ринку страхування сільськогосподарських культур сьогодні потребує вдосконалення. Формування ефективної системи страхування врожаю сільськогосподарських культур – важливе завдання, яке вимагає нагального вирішення, адже впливає на рівень захисту сільськогосподарських товаровиробників від несприятливих погодно-кліматичних чинників та відповідно на вартість виробленої продукції.

Встановлено, що для подальшого розвитку страхування сільськогосподарських культур необхідно переглянути тарифну політику, здійснити перерахунок тарифних ставок, використовуючи проведені наукові дослідження в актуарних розрахунках. Крім того, останнім часом при кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників необхідне також страхування застави. Оскільки кожний кредитний продукт вимагає страхування предмета застави на період дії кредитного договору, при чому вибір спільного кредитно-страхового продукту супроводжується вибором кредитної ставки.

Знаючи, що сільськогосподарський виробник вибере ставку, яка відповідає його уявленням про оптимально справедливую ставку, запропоновано використовувати показник фінансового навантаження. Отже, сумарне фінансове навантаження на сільськогосподарське підприємство – своєрідна міра ринкової привабливості при виборі кредитного і страхового продукту. Воно також може бути основним орієнтиром для визначення поведінки основних учасників ринку – сільськогосподарських підприємств, страховиків і банків. Страхова тарифна ставка – один з двох основних компонентів формування фінансового навантаження. Тому його вибір має здійснюватися не тільки з ринкових міркувань, а й з урахуванням ринкових пропозицій кредитно-страхового продукту. Такий підхід забезпечить відповідний до можливостей та цілей сільськогосподарських виробників варіант ринкової поведінки, вибір страхової компанії та банку-партнера. Тому важливо аналізувати й оцінювати сукупне фінансове навантаження на сільськогосподарські підприємства.

Доведено, що дослідження впливу різних чинників на розмір страхового тарифу, зацікавленість потенційних клієнтів-страхувальників у страхуванні врожаю сільськогосподарських культур, підвищення рівня здійснення страхового захисту мають стати поштовхом до розробки та впровадження пакетів комплексного надання страхових послуг, а це дасть змогу знизити тарифну ставку для сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: тарифна політика, страхова тарифна ставка, система страхування врожаю сільськогосподарських культур, сільськогосподарські товаровиробники, показник фінансового навантаження, страхова послуга.

Onysko S., Tomashevskiy Y. Improvement of tariff policy at the agricultural crop insurance

At present, the issue of tariff policy at the crop insurance market needs to be improved. Formation of an effective system of crop insurance is an important task that needs urgently solution, as it effects the level of protection of agricultural producers from adverse weather and climatic factors and, accordingly, the cost of production.

It is concluded that the further development of crop insurance requires revising the tariff policy, recalculating tariff rates, using research and scientific developments in the actual calculations. In addition, collateral

insurance has recently been required for lending to agricultural producers. Since each loan product requires insurance of the collateral for the term of the loan agreement, the choice of a joint credit insurance product is accompanied by the choice of a loan rate.

Considering the fact that a farmer will choose a rate that corresponds to his/her idea about an optimal fair rate, it is proposed to use the indicator of financial burden. Thus, the total financial burden on an agricultural enterprise is a kind of market attractiveness while choosing a credit and insurance product. It can also be a basic guide for determining the behavior of key market participants, i.e. agricultural enterprises, insurers and banks. The insurance tariff rate is one of the two main components of the financial burden formation. Therefore, its choice should concern both market reasons and market supply of the credit and insurance product. Such approach will provide of the market behavior, the choice of insurance company and partner bank that are appropriate to the farmers' capabilities and their goals. Therefore, it is important to analyse and assess the total financial burden on agricultural enterprises.

It is confirmed that the study of the impact of various factors on the insurance rate size, the interest of potential customers-insurers in crop insurance, and increase of the level of insurance protection should contribute to development and implementation of comprehensive insurance packages, which will reduce the tariff rate for agricultural producers.

Key words: *tariff policy, insurance tariff rate, crop harvest insurance system, agricultural producers, financial load indicator, insurance service.*

Постановка проблеми. Слабкий розвиток ринку страхування у галузі сільського господарства стримує загалом розвиток аграрного сектору економіки та стає економічне зростання суспільства. В Україні цей ринок перебуває на досить низькому рівні та має низку невирішених проблем, зокрема високий рівень страхових тарифів при страхуванні сільськогосподарських культур. З іншого боку, складний фінансово-економічний стан більшості виробників сільськогосподарської продукції також не сприяє поширенню страхування в аграрній сфері. Тому навіть високорентабельні сільськогосподарські товаровиробники не мають бажання страхувати сільськогосподарські культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів організації та розвитку агрострахування присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Так, питанням теорії і практики страхування, зокрема страхуванню врожаю сільськогосподарських культур, присвятили свої праці українські (Ковальчук, 2019; Лайко, 2009, с. 98; Навроцький, 2011, с.102; Пушак, 2007, с. 92; Смоленюк, 2010, с. 23; Ширинян, 2004, с. 112–113, а також зарубіжні вчені (Нікітін, 2005, с. 24, Роше, 2021 та ін.).

У своїх працях науковці пов'язують вкрай складне становище цього сектору

аграрної економіки з відсутністю достатньої та стабільної державної підтримки (Прокопчук, 2014, с. 47; Навроцький, 2011, с. 102), слабким фінансовим становищем сільськогосподарських товаровиробників (Лайко, 2009, с. 98; Смоленюк, Мазинюк, 2010, с. 23; Нікітін, 2005, с. 24), високим рівнем страхових тарифів, які повинні відповідати кліматичним зонам (Пушак, 2007, с. 92; Ширинян, 2004, с. 114).

Постановка завдання. Сьогодні питання тарифної політики на ринку сільськогосподарського страхування потребує вдосконалення, тобто розробки і впровадження нової градації таких тарифів, які залежатимуть від страхового забезпечення, наявності й розміру франшизи, рівня збитковості страхової суми, повноти покриття збитків тощо. Адже формування ефективної системи страхування врожаю сільськогосподарських культур, яка більшою мірою залежатиме від розмірів страхових тарифів, – важливе завдання, що потребує нагального вирішення.

Методика дослідження та матеріали. Логічним процесом оцінювання ризиків є тарифні ставки, які визначаються специфічним методом, притаманним як страхуванню загалом, так і управлінню страховими ризиками, зокрема актуарними розрахунками. Їхня важливість визначається тим, що розрахунок і встановлення оптимальних

страхових тарифів – один з основних чинників, який враховується при економічному обґрунтуванні такої діяльності.

Актuarні розрахунки, що ґрунтуються на страховій статистиці й теорії ймовірностей, вищій математиці, а також характеристикі ризику, відомі страховику, та розмір страхового покриття, який обраний страхувальником, дає змогу визначати нетто-премію або актуарний зміст страхового договору. Тарифікація у страхуванні, на нашу думку, має основне концептуальне значення, тому що вона – основа фінансового забезпечення страховика.

Структура тарифної ставки, як правило, однакова, проте для кожного виду страхування встановлюються свої тарифні принципи. Адже можлива невідповідність між фактичним та очікуваним збитком висуває певні вимоги до розміру, ризикової надбавки, яка охоплює ймовірність відхилення розміру очікуваного збитку від фактичного. За допомогою науково обґрунтованих страхових тарифів забезпечується оптимальний розмір страхового фонду як необхідної умови успішного розвитку страхування.

Є кілька методик розрахунку тарифних ставок: на основі теорії ймовірності і методів математичної статистики з використанням часових рядів; на основі експертних оцінок; за аналогією до інших об'єктів.

Для розрахунку показників збитковості договору і аналізу одержаних значень у страховій практиці використовують такі показники: коефіцієнт збитковості (як відношення суми виплаченого страхового відшкодування до страхової суми за об'єктами, що постраждали) та важкість збитку (як добуток коефіцієнта збитковості і важкості ризику).

До інструментарію ідентифікації ризиків, які приймаються на страхування, зараховують графічний і табличний методи, що дають змогу в узагальненому вигляді уявити структуру і динаміку процесів, які пов'язані із страхуванням. Метод рядів динаміки використовують в аналізі страхових сум, розміру страхових платежів, виплат страхових відшкодувань, кількості договорів

та клієнтів страхової компанії. Методом групування послугуються при дослідженнях у кількох напрямках: аналіз розміру можливих збитків, розгляд ризиків у різних видах страхування, аналіз структури страхового портфелю.

Варто зауважити, що ризик – не постійна величина. Він змінюється, і ці зміни зумовлені низкою чинників щодо об'єкта страхування, які потрібно постійно контролювати. І страхувальника, і страховика цікавить не так компенсація понесених збитків, як запобігання настанню ризику та зменшення його наслідків. Тож постійний контроль за ризиками – важливий етап управління ними, який здійснюють для визначення заходів з локалізації й мінімізації ризику, для попередження настання страхових випадків та обмеження їхніх наслідків. На етапі контролю застосовують такі методи дослідження як статистичні дані, спостереження і документальні висновки експертів, що в комплексі забезпечують отримання надійної інформації і є підставою для ідентифікації ризиків.

Один із методів, який дає змогу мінімізувати ризик, – специфічний прийом – поділ ризику, завдяки якому зменшуються кумуляція і розмір збитків у разі настання ризику. Поділ зменшує залежність між випадком та причиною, або ймовірність того, що подія не впливатиме на весь об'єкт страхування. Методи, які використовують на такому етапі ідентифікації ризиків як фінансування, ґрунтуються на документальній звітності, експертизі та розрахункових показниках (абсолютних і відносних величинах).

Виклад основного матеріалу. Сьогодні тарифи на страхування врожаю сільськогосподарських культур становлять від 0,2 до 7%. Для оцінки вартості певного виду страхування для потенційного страхувальника розмір страхового тарифу необхідно розглядати з урахуванням безумовної франшизи. Якщо безумовна франшиза досягає 90%, то цю послугу навіть за низького тарифу не можна вважати дешевою. Якщо основою для визначення збитку є виробничі

витрати підприємства, то страховий тариф має бути меншим, аніж коли базовий збиток визначається як ринкова вартість втраченого урожаю.

При страхуванні витрат сільськогосподарського виробництва страхові тарифи становлять від 0,2 до 3 %. В умовах страхування така різниця виправдана, оскільки компенсація за настання страхового випадку частки витрат виробництва не є повноцінною компенсацією збитку сільськогосподарських виробників, які не одержують запланованого прибутку. Тому страхування витрат виробництва дещо дешевше, тобто страхові тарифи будуть нижчими.

Аналіз засвідчує, що сьогоднішні тарифи лише частково покривають ризики виникнення страхових подій у сільськогосподарському виробництві. Тому для захисту власних інтересів страхові компанії встановлюють високий рівень безумовної франшизи.

Аналіз рівня страхових тарифів засвідчує, що при страхуванні за відсутності безумовної франшизи тарифна ставка може коливатися від 10 до 15 %. Проте більшість виробників вважає оптимальним страховий тариф до 5 % (Ковальчук, 2019, с. 218–219).

Страхові тарифи встановлює зазвичай страховик. Методику розрахунку тарифів

застосовують, враховуючи такі умови, як наявність статистичної або будь-якої іншої інформації з конкретного виду страхування; відсутність несприятливих подій, що впливають на наявність страхових випадків; розрахунок тарифів за наперед запланованою або відомою кількістю договорів із потенційними страхувальниками.

При розрахунку страхових тарифів зі страхування врожаю сільськогосподарських культур страхова компанія має враховувати об'єктивні чинники, які впливають на розмір цього тарифу, тобто чинне законодавство, соціально-економічні передумови, природно-кліматичні умови, математичні розрахунки, статистичні показники та власний досвід роботи (Смоленюк та Мазинюк, 2010, с. 25–26).

Склад і структуру страхового тарифу у рослинництві розглянемо на рис.

Джерело: побудовано автором на основі (Пушак, 2007, с. 93–94; Смоленюк та Мазинюк, 2010, с. 22–24).

Страховий тариф (брутто-ставка) $T_б$ формується з нетто-ставки $T_н$ і навантаження. Нетто-ставка утворюється з основної $T_о$ та ризикової частини $T_р$. Якщо навантаження з метою оптимізації тарифу підлягає зменшенню, то величина нетто-ставки практично не підлягає коригуванню. Розглянемо склад страхового тарифу в математичному вигляді.

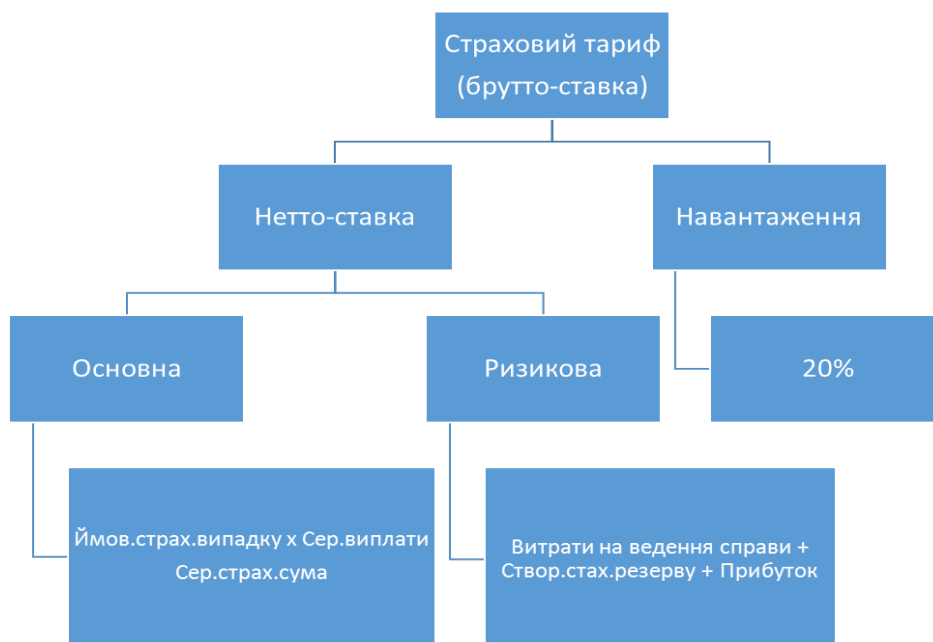

Рис. Формування страхового тарифу у рослинництві

Основна нетто-ставка:

$$T_0 = \frac{Sb}{S} q = \frac{Sb}{S} \times \frac{M}{N}, \quad (1)$$

де Sb – середнє відшкодування за однією страховою подією; S – середня страхова сума; M – кількість страхових випадків у N договорах; N – загальна кількість договорів, укладених за певний період; q – імовірність настання страхової події.

Ризиковий приріст, окрім імовірності настання страхових випадків, середньої страхової суми та середнього відшкодування, залежить також від кількості договорів (N) за період проведення страхування, середнього розміру відшкодувань (R_b) і гарантії безпеки (γ) – ймовірності, згідно з якою зібраних платежів має вистачити на виплату страхових відшкодувань за страховими подіями.

Залежно від статистичної інформації, якою володіє страхова компанія, ризиковий приріст можна обчислити у два способи. За наявності статистики проведених виплат страхових відшкодувань його визначають за формулою (перший спосіб):

$$T_p = T_0 \alpha(\gamma) \sqrt{(1/Nq)(1-q + (R_b/Sb)^2)}, \quad (2)$$

де R_b – середнє квадратичне відхилення відшкодувань при страхових випадках; $\alpha(\gamma)$ – коефіцієнт, який залежить від гарантії безпеки γ .

Якщо немає даних середнього квадратичного відхилення відшкодувань, їх приймають за 0, і тоді формула матиме такий вигляд (другий спосіб):

$$T_p = T_0 \alpha(\gamma) \sqrt{(1.44/Nq)(1-q)}. \quad (3)$$

За умови, що страхова компанія проводить страхування одночасно за кількома видами ризиків, можна розрахувати ризиковий приріст для всього портфеля.

Загальну нетто-ставку можна записати так:

$$T_n = T_0 (1 + \alpha(\gamma) \sqrt{(1.44/Nq)(1-q)}). \quad (4)$$

Максимальний страховий тариф (брутто-ставка):

$$T_{\sigma} = \frac{100 \times T_n}{100 - f} 100 \%, \quad (5)$$

де f – норматив навантаження на випадок великих стихійних лих (20 %) (Ширинян та Ширинян, 2004, с. 112–113).

При страхуванні ризиків рослинництва залежно від ступеня врахування індивідуалізації ризику виокремлюють такі види тарифів:

1. Середній тариф, який застосовують, якщо страхову компанію не цікавлять індивідуальні особливості об'єкта страхування або якщо страховик не має достатньої інформації про рівень ризиковості й особливості об'єктів страхової сукупності.

2. Диференційований тариф – розраховують для окремих ризикових груп страхової сукупності на основі необхідної статистичної інформації щодо визначених ризикових ознак – характеру, призначення та місцезнаходження об'єкта.

3. Індивідуальний тариф – визначають для окремого страхового об'єкта. Розрахунок його складний та потребує відповідної статистичної інформації і тривалого часу.

У практиці страхування врожаю сільськогосподарських культур при введенні нового страхового продукту часто доводиться застосовувати позичені величини нетто-премій. З часом у страховиків накопичується база статистичних даних і виникає необхідність коригування величин нетто-премій на основі власного досвіду. Це стосується лише величини нетто-ставки без ризикового приросту. Вводиться інтуїтивний коефіцієнт довіри до чужих даних, застосовуючи класичну теорію довіри. У підсумку одержують два значення величини скоригованої нетто-ставки – нижню і верхню межі (інтервал) (Смоленюк та Мазинюк, 2010, с. 22–24).

На формуванні тарифних ставок суттєво позначаються показники врожайності сільськогосподарських культур. Оскільки ця величина матиме різні значення залежно від регіону, впливу природних факторів, дотримання агротехнічних умов, то відповідно й розміри страхових тарифів будуть неоднакові.

Необхідно також враховувати вплив окремих факторів, зокрема: випадкову величину природних коливань урожайності, величину заявлених збитків, випадкову величину катастрофічних втрат врожайності, рентабельність урожаю сільськогосподарських культур.

Це дасть змогу зменшити розміри тарифних ставок і зробити страхову послугу доступнішою для страхувальників, завдяки показнику збитковості страхової суми, який обчислюють так:

$$K_{зб} = \frac{V}{S} = \frac{(V_{сер} - V_{ф}) \times П \times Ц \times 0,7}{V_{сер} \times П \times Ц \times 0,7} = \frac{V_{сер} - V_{ф}}{V_{сер}}, (6)$$

де V – страхове відшкодування, грн; S – страхова сума згідно з договором страхування, грн; $V_{сер}$ – середня врожайність сільськогосподарської культури, ц/га; $V_{ф}$ – фактична урожайність, ц/га; $П$ – зібрана площа, га; $Ц$ – ціна 1 ц зібраного врожаю сільськогосподарської культури, грн; 0,7 – коефіцієнт, що відповідає виплаті страхового відшкодування при страхуванні урожаю сільськогосподарських культур на 70 %. При цьому виконується умова $(V_{сер} - V_{ф}) \times П \times Ц \times 0,7 < V_{сер} \times П \times Ц \times 0,7$.

Цей показник – основа нетто-ставки тарифу, аналогічно й рентабельність урожаю. Оскільки у вартісному виразі прибуток чи збиток записують як $V_{ф} \times П \times Ц$, значення собівартості однакове, рентабельність визначатиметься як відношення прибутку (збитку) до собівартості, то показник збитковості страхової суми розраховують як:

$$\frac{V_{ф} \times П \times Ц}{\text{собівартість}} \times \frac{\text{собівартість}}{V_{сер} \times П \times Ц} = \frac{V_{ф}}{V_{сер}}. (7)$$

Вплив низки факторів на зміну страхового тарифу досліджували різні вчені. Якщо узагальнити такі дослідження, можна дійти висновків про коливання нетто-ставки:

- більший страховий тариф за вищого рівня безпеки і меншої середньої страхової суми;
- більший тариф за вищого рівня безпеки та більшого розміру страхового відшкодування;
- більший тариф за вищого рівня безпеки і більшої ймовірності настання страхового випадку;
- більший тариф за вищого рівня безпеки і меншої кількості укладених страхових договорів;
- більший тариф за більшої ймовірності настання страхового випадку і більшого розміру середнього страхового відшкодування;

- більший тариф за меншої кількості укладених страхових договорів і більшого відхилення суми відшкодування (Лайко та Пушак, 2009, с. 155–156).

Отже, є два способи зниження розміру страхового тарифу:

1. Наданням можливості виробнику вибирати оптимальну норму страхового забезпечення: що більша норма, то більший розмір тарифу.

2. Через диференціацію коливання врожайності, тобто завдяки страхуванню визначених рівнів відхилення фактичної врожайності сільськогосподарської культури від її середнього рівня в бік зменшення: більший рівень відхилення, відповідно більший розмір тарифу (Нікітін, 2005, с. 25).

Основною метою аналізу різних чинників, що впливають на нетто-ставку, є одержання невеликої кількості визначальних найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну та точну картину стану фінансового портфеля страхової компанії, її технічних резервів і збитків, змін у структурі активів і пасивів (Смоленюк та Мазинюк, 2010, с. 22–24).

В актуарному аналізі досить широко застосовують функції корисності. Оскільки клімат не однаковий на території країни, тобто області України потерпають від різних ризиків, сільськогосподарські культури страхуються за різними тарифними ставками, з урахуванням впливу на їхній ріст і розвиток природно-кліматичних явищ. Страхові компанії переважно страхують сільськогосподарські культури від окремих або певної групи зимових ризиків за тарифами 4,5–6%. Рівень тарифної ставки при цьому нижчий за актуарнозбалансовану, яка коливається в межах 6–13 % для вегетаційного циклу озимих культур (Ковальчук, 2019, Роше та ін., 2020). Проте у разі приходу іноземних страхових компаній на вітчизняний страховий ринок тарифні ставки знижуватимуться внаслідок зростання рівня конкуренції. Але істотного зниження страхових тарифів не відбудеться, особливо в тих випадках, де ризики високі. Тому доцільно диференціювати страхові тарифи залежно від зони вирощування культур, недобір урожаю яких страхується.

У математичних розрахунках недостатньо лише досягти меншого розміру страхового тарифу, оскільки страховик ризиковий приріст розраховує по-різному, до того ж він може закласти в тариф високий відсоток прибутку і відсоток відрахування у страхові резерви, або відсоток, який відображає додаткові витрати на ведення справи. Тож необхідно шукати способи мінімізації страхових тарифів.

Отже, для подальшого розвитку агрострахування необхідно переглянути тарифну політику, здійснити перерахунок тарифних ставок, використовуючи проведені наукові дослідження та наукові розробки в актуарних розрахунках.

Останнім часом при кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників вимагається також страхування застави. Тобто, якщо страхування для сільськогосподарських виробників є формальністю, то кредитування – необхідною умовою. Оскільки кожний кредитний продукт вимагає страхування предмета застави на період дії кредитного договору, причому вибір спільного кредитно-страхового продукту супроводжується вибором кредитної ставки (Закон України, 2021). Знаючи, що сільськогосподарський виробник вибере ставку, яка відповідає його уявленням про оптимально справедливую ставку, доцільно використовувати показник фінансового навантаження.

Сумарне фінансове навантаження на сільськогосподарського товаровиробника є інтегральним ціновим індикатором комплексного кредитно-страхового продукту, який виявляє ступінь його потенційної потреби ринком. Використання показника фінансового навантаження вигідне, оскільки під заставу страхувальник надає основні засоби (будівлі, споруди тощо). Позаяк час погашення основного боргу значно перевищує час амортизації застрахованого основного засобу, тарифна ставка при кредитуванні більшою мірою робить внесок у формування фінансового навантаження на сільськогосподарського виробника, а відповідно є важливішою порівняно з кредитною

ставкою (Навроцький, 2011, с. 56; Прокопчук, Улянич та Бечко, 2014, с. 49).

Страхові компанії формують свої тарифні ставки з урахуванням структури клієнтської бази, тобто що більша частка отриманих страхових сум, не пов'язаних із кредитуванням, то більшою мірою тарифна ставка буде формуватися під впливом чинників страхового ринку і страховиків. Відносно рідко рівень страхових тарифів формується з урахуванням процента за користування кредитом.

Висновки. Сумарне фінансове навантаження на сільськогосподарське підприємство є своєрідною мірою ринкової привабливості у виборі кредитного і страхового продукту. Воно також може бути важливим орієнтиром для визначення поведінки основних учасників ринку – сільськогосподарських підприємств, страховиків і банків. Страхова тарифна ставка – один із двох основних компонентів формування фінансового навантаження. Тому його вибір має здійснюватися не тільки з ринкових міркувань, а й з урахуванням ринкових пропозицій кредитно-страхового продукту. Такий підхід забезпечить відповідний до можливостей та цілей сільськогосподарських виробників варіант ринкової поведінки, вибір страхової компанії та банку-партнера. Тому важливо аналізувати й оцінювати сукупне фінансове навантаження на сільськогосподарські підприємства.

Можливість зменшення страхового тарифу, а також дослідження впливу різних чинників на його розмір, зацікавленість потенційних клієнтів-страхувальників у страхуванні врожаю сільськогосподарських культур, підвищення рівня здійснення страхового захисту мають стати поштовхом до розробки та впровадження пакетів комплексного надання страхових послуг, а це дасть змогу знизити тарифну ставку для сільськогосподарських товаровиробників.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Ковальчук, Т., 2019. Агрострахування в Україні – системний підхід. *Агробізнес сьогодні*, [online] Доступно: <<http://agro-business.com.ua/agro/ahrostrakhuvannia/item/14097-ahrostrakhuvannia-v-ukraini-systemnyi-pidkhd.html>> [Дата звернення 15 вересня 2021].

Лайко, П. А. та Пушак, С. Д., 2009. *Страховання природно-кліматичних ризиків у рослинництві: монографія*. Київ: ННЦ Інститут аграрної економіки.

Навроцький, С. А., 2011. Концепція розвитку страхової системи сільського господарства підтримкою в Україні. *Економіка АПК*, 2, с. 102.

Никитин, А. В., 2005. Варианты снижения тарифов по страхованию сельскохозяйственных культур с государственной поддержкой. *Страховое дело*, 5, с. 22–34.

Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 01 липня 2021 р. № 1601-IX. 2021 [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1601-20#Text>> [Дата звернення 10 вересня 2021].

Пушак, С. Д., 2007. Можливості зниження тарифних ставок на прикладі страхування зернових культур. *Економіка АПК*, 2, с. 91–97.

Прокопчук, О. Т., Улянич, Ю. В. та Бечко, В. П., 2014. Особливості страхування аграрних ризиків у країнах світу. *Актуальні проблеми економіки: науковий економічний журнал*, 3(153), с. 46–53.

Роше, Г., Шинкаренко, Р., Гринюк, І. та Якубович, В., 2020. Як забезпечити стабільність агробізнесу? *Агробізнес сьогодні* [online] Доступно: <<http://agro-business.com.ua/agro/ahrostrakhuvannia/item/8148-iaak-zabezpechyty-stabilnist-ahrobiznesu.html>> [Дата звернення 15 вересня 2021].

Смоленюк, Р. П., 2010. Ефективність управління ризиками у сільськогосподарському виробництві. *Наука й економіка*, 2(18), с. 20–25.

Ширинян, А. С. та Ширинян, Л. В., 2004. Вплив тарифу на фінансову стійкість страхових компаній. *Фінанси України*, 7, с. 112–113.

Стаття надійшла 05.10.2021

